

GEOGRAFIYA FANINI O`QITISHDA DARSDAN TASHQARI ISHLARINING AHAMIYATI VA ROLI

R.T.Gaypova

*pedagogika fanlari nomzodi, docent,
Ajiniyoz nomidagi NDPI, geografiya
o`qitish metodikasi kafedrası*

**Atadjanova Lobar Inayat qizi,
Qodirboyeva Nigora Alisher qizi**

*Ajiniyoz nomidagi NDPI geografiya va
iqtisodiy bilim asoslari ta`lim yo`nalishi
3-kurs talabalari*

Respublikamizda geografiya ta`limida ham boshqa fanlar qatori yangi– yangi o`zgarishlarni olib kirdi. Hozirgi kunda maktablarda geografiya fanini o`qitish mazmuni o`zgarib, boyib bormoqda. Uni chuqur o`rganish uchun keng imkoniyatlar yaratildi.

Umumiy o`rta ta`lim maktablarida o`tilayotgan darslar o`quvchilarni hayotga mehnatga tayyorlashga qaratilgan. Buning uchun ta`lim jarayoni va ta`lim uslublarini shuningdek, darsdan tashqari ishlarining turlari va qo`llanish usullarining faoliyatlarini aktivlashtirish, olgan bilimlardan amalda ijodiy foydalanishga alohida e`tibor berish zarur. Zamonaviy maktabning asosiy vazifalardan biri – o`quvchilarni mehnatsevar, qilingan mehnatni qadrlaydigan qilib tarbiyalashdir.

“...Darsdan tashqari ishlarining **asosiy maqsadi** quyidagilardan iborat: o`quvchilarni tabiatni tushunish va tabiatni sevishga o`rgatish; o`z yashab turgan joyi haqida bilimlarini chuqurlashtirish; o`quvchilarni tabiiy muhit haqidagi tasavvurlarini rivojlantirish; o`quvchilarga geografiya faniga qiziqish uyg`otish; o`quvchilarni geografiya tadqiqot usullari bilan tanishtirish va h.k.” [1.338.]

O`quvchilarni tabiatni tushunish va tabiatni sevishga o`rgatish geografik to`garaklarda, geografik kechalar, geografik haftalar va sinfdan tashqari ishlarda olib boriladi. Unda o`quvchilar o`qituvchini topshirig`iga binoan tabiat haqida turli ilmiy ommabop va badiiy adabiyotlar bilan tanishadi. Mazkur adabiyotlar bilan tanishish va berilgan topshiriqlarni bajarish davomida ularda tabiatning asosiy tarkibiy qismlari, tabiatni qo`riqlash haqida bilimlar shakllanadi.

Tabiat va tabiatni sevish bo`yicha berilgan topshiriqlarda qo`riqxonalar, milliy bog`lar, buyurtmalar, yo`qolib ketgan va yo`qolish arafasida turgan

hamda himoya qilinadigan o`simlik va hayvonlar dunyosi, noyob tabiat yodgorliklari haqida ma`lumotlar muhim o`rin tutadi. [1.339.]

Sinfdan tashqari ishlar ichida geografiya o`lkashunosligi to`garaklari keng tarqalgan. O`quvchilarning o`z o`lkalarini o`rganish jarayonida nafaqat geografiya balki, tarix, biologiya, adabiyot, iqtisod fanlariga oid bo`lgan bilimlarni ham egallaydidlar. [2.191.]

O`zi yashab turgan joy haqida bilimlarni chuqurlashtirish darsdan tashqari ishlarni bajarishda o`tkazilishi mumkin. Buning uchun o`qituvchi quyidagi yo`nalishlar bo`yicha ma`lumotlar to`plashni o`quvchilarga topshirmog`i lozim:

- yashab turgan joyni tabiiy geografik sharoiti haqida,
- geografik joylashgan o`rni, geologik tuzilishi; foydali qazilmalari;
- rel`efi, iqlimi, ichki suvlari;
- tuprog`i, hayvonot dunyosi;
- joyning iqtisodiy geografik sharoiti haqida;
- iqtisodiy geografik o`rni;
- tabiiy resurslari;
- aholisi;
- xo`jaligi (sanoati, qishloq xo`jaligi),
- transporti va tashqi iqtisodiy aloqalari;
- rekratsion va turistik ob`ektlari.

Bu yo`nalish bo`yicha o`quvchilar alohida – alohida topshiriqlar berishi mumkin. Joyning tuprog`i, o`simligi va hayvonot dunyosi haqida ma`lumotlar bo`lmasa o`quv sayohatlari davomida yig`ilgan ma`lumotlardan foydalanish mumkin. Mazkur maqsadni bajarish davomida o`quvchilar o`z yashayotgan joyi haqida bilimlarni yanada chuqurlashtirishadi.

Maktab o`quvchilarni tabiiy muhit haqidagi bilimlarini rivojlantirish. O`quvchilarni o`zi yashab turgan atrof-muhit va tabiat haqida, ulka geografik sharoitini o`rganish jarayonida tabiiy muhit haqida tasavvurlari yanada kengayadi va rivojlanadi. Tabiatni asosiy tarkibiy qismlarini (litosfera, gidrosfera, atmosfera, biosfera) o`rganish davomida o`quvchilarni tabiiy muhit haqida tasavvurlari kengaya boshlaydi.

Geografiya faniga o`quvchilarda qiziqish uyg`otish. Geografiya to`garagida, geografik kechalarda va boshqa darsdan tashqari ishlarda geograf sayoh va olimlar, buyuk geografik kashfiyotlar, materiklarni kashf qilish tarixi, xalq xo`jaligini rivojlanishida geografiyani o`rni haqida ma`lumotlarni o`rganish davomida o`quvchilar geografiya faniga bo`lgan qiziqish ortib boradi.

"GEOGRAFIYA – KELESHEKKE KÓZ-QARAS"

atamasındađı Respublikalıq kólemdegi ilimiy-teoriyalıq konferenciya

O`qituvchilarni geografik tadqiqot usullari bilan tanishtirish muhim ahamiyatga ega. Mazkur ishlarni ham asosan geografiya to`garagida olib boriladi. Unda turli xil geografik tadqiqotlar haqida to`garak a`zolari ma`lumotlar tayyorlab ular asosida ma`ruzalar tayyorlashadi.

Darsdan tashqari ishlar quyidagilarni amalga oshirish imkon beradi:

- o`quvchilar bilan tarbiyaviy ishlarni olib borishga imkon beradi;
- darsdan tashqari ishlarda o`quvchilar o`z yashash joyining tabiati, xo`jaligi va aholisi haqida chuqur bilimlarga ega bo`lishadi.
- darsdan tashqari ishlar orqali o`quvchilarda vatanparvarlik hamda chuqur bilimlarga ega bo`lishadi.
- shuningdek, ularda vatanparvarlik hamda vatan bilan fahrlanish tuyg`ularini shakllanishiga imkon beradi;
- darsdan tashqari ishlar olingan bilimlarni hayot bilan bog`lashga nazariy bilimlarni buyuk O`zbekistonni buyuk davlatga aylantirish amaliyoti bilan bog`lashga imkon beradi;
- darsdan tashqari ishlar o`quvchilarni kasbiy va mehnatga tayyorlashga imkon beradi, ularda mustaqillik xususiyatlarini shakllantiradi. Bunday ishlar to`garak ishlarini olib borishda, muhim amaliy tadbirlarni, tajriba va eksperimentlarni o`tkazishda amalga oshiriladi;
- darsdan tashqari ishlar o`quv ishlari bilan chambarchas bog`langan. Chunki sinfdan tashqari ishlarda o`quvchilarni geografik bilim va ko`nikmalari yanada chuqurlashadi;
- darsdan tashqari ishlar maktabdan tashqari ishlar bilan chambarchas bog`langan. Mazkur bog`liqlik ushbu ishlarni olib borish shaklida mazmunida va metodlarida ifodalanadi. Maktabdan tashqari ishlarni darsdan tashqari ishlardan farqi ular maktabdan tashqi tashkilotlar tomonidan uyushtiriladi va amalga oshiriladi (yoshlar uyi, yosh turistlar uyushmalari va x.k).

Darsdan tashqari ishlari o`quvchilarni bilish faoliyatini rivojlanishida, mustaqil ishlarni ko`nikmalarni shakllantiradi, o`quvchilarni tabiatga va o`z Vatanga muhabbat ruhida tarbiyalashda, o`quvchilarni o`z Vatanlarini yutuqlaridan faxrlanish tuyg`ularini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega, shuning uchun darsdan tashqari ishlarni maqsadi va vazifalari aniq ishlab chiqilsa ularni samarasi juda yuqori bo`ladi.

Xulosa qilib shuni aytish joyizki, darsdan tashqari ishlar o`quvchilarning geografiya fani bo`yicha egallagan bilimlarini chuqurlashtiradi va kengaytiradi, mavzu mohiyatini qiziq qilib o`zlashtirishini ta`minlaydi, izlanuvchilikka, hozirjavoblikka o`rgatadi, ilmiyi dunyoqarashini kengaytiradi, mustaqil

fikrlashga o`rgatadi, barkamol shaxs shakllanadi. Shuningdek, geografiya darslarida darsdan tashqari ishlardan foydalanish o`quvchilarni nafaqat ilimiy dunyoqarashini shakllantirib qolmasdan balki ularning odob-ahloqiga va ijobiy ta`sir ko`rsatadi.

Adabiyotlar:

1. Tursinbaevna, Gaypova Roza, Turdibekova Zamira Muzapparovna, and Koshkinbaeva Mekhriban Turganbaevna. "THE IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN TEACHING GEOGRAPHY." *International Journal of Pedagogics* 3.10 (2023): 53-56.
2. Gaypova R. T., Jamalatinova N., Nasirova D. GEOGRAFIYA TALIMINDE MASHQALALIOQITIWDINORNI HAMAHMIYETI //Наука и технология в современном мире. – 2023. – Т. 2. – №. 22. – С. 34-36.
3. Tursinbaevna G. R. et al. The use of interactive methods on the topic of geographic shell and its properties //Asian Journal of Multidimensional Research. – 2021. – Т. 10. – №. 8. – С. 145-149.
4. Xodjaeva G. A., Gaypova R. T., Turdibekova Z. M. Talabalarning ijodiy geografik qobiliyatini rivojlantirishda muammoli talim texnologiyalardan foydalanish //Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат университетининг ахборотномаси. – 2023. – Т. 1. – С. 59.
5. Вахобов Х; Гайпова Р.Т.Турсунов М. Географияны оқытыў методикасы Нукус «Билим» баспасы 2010ж. 207 б.
6. Даринский А.В. География ўқитиш методикаси (Педагогика институти талабалари учун ўқув қўлланма) Т.: «Ўрта ва олий таълим» 1984й.
7. Душина И.В;Понурова Г.А.Методика преподавание географии Москва-1996 192стр.
8. Гайпова Р., Турдыбекова З., Байрамова А. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРЕПОДАВАНИИ ГЕОГРАФИИ //Экономика и социум. – 2023. – №. 12 (115)-1. – С. 1037-1041.
9. Курбонниёзов Р. География ўқитиш методикаси. Урганч 2001й.
- 10.Лернер И.Я. Развитие мышления школьников в процессе обучения истории: Пособие для учителей- М.Просвещение, 1992.
- 11.Понурова Г.А. Проблемный подход в обучении географии в средней школе- М.Просвещение, 1991.
- 12.Ходжаева Г.А., Жиёмуратова Г.Ө. География сабақларын оқытыўда өзбетинше тапсырмаларды пайдаланыўдың әҳмийети.// Илим хәм жәмийет, №2,2020. 66-68 б.
- 13.Ходжаева Г.А., Жиёмуратова Г.О. География пәни сабақларында аўызеки методтан пайдаланыўдың әҳмийети // Вестник Каракалпакского государственного университета, №3, 2021. 85-88 стр.